

præst, kirkehistoriker og digter, var af tysk oprindelse og blev i 1754 tysk hofpræst i København. Fra 1758 udgav han *Der nordische Aufseher* (nævnt i anmeldelsen som *The Danish Spectator*), hvad der nok har forskaffet ham sin engelske redaktørkollegas bevågenhed. Manus manum lavat.

- 5 Et yderligere vidnesbyrd af den franske interesse for Holberg er annonceringen af Fursmans franske oversættelse af Holbergs komedier i *Mercure de France* (november 1747).

Jens Kr. Andersen & Michel Olsen

Et utrykt stambogsdigt af Schack Staffeldt

Schack Staffeldt (1769-1826) studied at the Georg-August-Universität in Göttingen c. 1793. Recently the poems of Schack Staffeldt were collected in the three-volume publication *Samlede digte* (Copenhagen, 2001), but his poetic entry in the album of the Danish theologian Wolf Frederik Engelbreth, dated February 1793 in Göttingen, has not been known to the public until now. The article argues that the poem »Youth and Old Age« contributes to the portrait of the Danish poet in his formative years prior to Romanticism.

Til venskabelig Erindring Yngling og Olding.

1. For den raske Yngling blinker
Glædens fulde Nektarskaal.
Ærens Straalekranse vinker
Ham til fjerne, høie Maal.
2. Han i stille Andagt knæler
For Naturens Høihed ned,
Ærefuld og henrykt dvæler
Ved dens underfulde Fied.
3. Kierlighed og Venskab møde
Ham med saligt Tryllerie;
Dydens skønne Morgenrøde
Gløder i hans Sympathie.
4. Hans Forventning aldrig viger
Bort til Fremtids mørke Skiød,
Og i Fortids Grotte stiger
Aldrig hans Erindring ned.

5. Frygt og Kummer aldrig nærme
 Sig hans *Nu*, hans Paradiis,
 Engle staae derfor og skierne
 Det mod Indbrud og Forliis. –
6. Yngling, Yngling, Aldren blegner
 Snart dit guule Lokkehaar,
 Snart din Ungdomskraft hensegner
 Ak, med Livets korte Vaar!
7. Ærens Glorie formørkner
 For en Oldings dunkle Blik,
 For hans Vinteraande størkner
 Glædens søde Nektardrik.
8. Følelsernes blide Varme
 Smelter ei hans Apathie,
 Af hans matte, kolde Arme
 Kierlighed og Venskab flye.
9. Altings moderlige Kilde
 Som han lyttende fornam,
 O Natur, din Skabningsfylde –
 Ak, den aldrede med ham!
10. See ham hist! – paa blege Læbe
 Bæver, døer hans bange Bøn,
 Fra en Grav hans Hænder stræbe
 Op til Himlen, Dydens Løn.
11. Hæld ham! Han tilbagekalder
 Uden Rødme fordums Liv,
 Haabet lindrer blidt hans Alder,
 Lover ham det andet *Bliv*.

Schack-Staffeldt.
 Göttingen i Februar 1793.

At anlægge og vedligeholde en stambog var ifølge Vello Helk, som om nogen har kortlagt denne praksis på dansk grund, en næsten selvfølgelig del af et studieophold i udlandet frem til midten af 1800-tallet. Den rejsende lod venner, studiekammerater og forbipasserende berømtheder skrive eller tegne i dertil indrettede bøger og opbyggede derved en samling af minder foruden anlægget til et socialt og fagligt netværk. Bidragydernes ambitionsniveau var ofte forbavsende højt, mens andre klarede sig med håndbøgernes arsenal af præfabrikerede sentenser.

Teologen Wolf Frederik Engelbreth (1771-1862) anlagde en stambog under sin udlandsrejse 1791-97, som blandt andet bragte ham til universitetsbyen Göttingen. Engelbreths stambog rummer 113 indførsler, heraf 11 fra Göttingen.

En af de 11 var Schack Staffeldt (1769-1826), der havde opnået stipendier til et ophold ved Tysklands vigtigste universitet 1791-93. Opholdet i Göttingen blev afgørende for digteren Schack Staffeldt. Efter hjemkomsten med planer om en karriere i den danske centraladministration skrev han i 1794 til studiekammeraten Johan Erik Berger, der nu studerede i Jena: »I den Forudsætning at De kiender Schiller, eller ogsaa uden denne Forudsætning, anmoder jeg Dem om at være min Sagfører hos ham. Jeg sidder næmlig her i Kiøbenhavn med endeel tydske Digte, (thi De veed jo af vor Samværelse i Göttingen at jeg stundom giør Vers) til hvilke jeg ønskede en Canal til Udløb i Litteraturen« (*Samlinger til Schack Staffeldts Levnet*, udg. af F.L. Liebenberg, 2, 1847, s. 373).

Om relationen mellem stambogsejeren og Schack Staffeldt vides intet ud over det, som fremgår af stambogen. Ikke meget: Schack Staffeldts digt kunne have været bragt mange andre steder end i Engelbreths stambog, som tilsyneladende blot er en halvoffentlig »Canal til Udløb i Litteraturen«.

I begyndelsen af 1790'erne havde Schack Staffeldt endnu ikke valgt side mellem dansk og tysk som digtersprog. Forud for Europarejsen 1795-1800 fik han trykt et forsigtigt revolutionsdigt til den danske konge, der blev celebreret på sin fødselsdag den 29. januar 1792 i Göttingen (*Samlede digte* 1-3, udg. af Henrik Blicher. Bind 1, 2001, s. 20). Schack Staffeldt havde sideløbende skrevet digte på tysk og fået enkelte optaget i det lokale Sturm und Drang-organ, Gottfried August Bürgers *Musen-Almanach. Poetische Blumenlese aufs Jahr 1793* (*SD* 1, s. 26-35).

Fra tiden i Göttingen stammer også en række digte på dansk, som i 1792 blev optaget i Knud Lyhne Rahbeks tidsskrift *Minerva*. Det er her, man skal finde sammenhængen med stambogsdiget. I *Minerva* indgår to typeportrætter på vers: det ene, »Digteren«, lever med sin højstemt springende diktion op til sin undertitel »Rhapsodie«. Staffeldts digtertype er en frygtløs hero, der opsøger intensiteter i alle egne af tilværelsen og bringer poesien med tilbage (*SD* 1, s. 23-25).

Det andet portrætdigt hedder »Forskeren« (*SD* 1, s. 25-26), og her lyder det karakteriserende: »Jordklodens underfulde Pragt / Ei fængsler Forsk'rens Ørneøie«. Den foreliggende verden er til for at blive gennemskuet og bragt på formler af denne forskertype. Det er for eksempel tidevandets lovmæssighed, forskeren har øje for, når han opdager »Maanens Sympathie / Med Oceanets vilde Bølge«. Digteren er som type mere overfladisk, og begejstringen er hans styrke: »Naturens skibønne Paradiis / Fortryller Skaldens lyse Øie«.

Staffeldts bidrag til *Minerva* er to Prometheusportrætter, som tillige er knyttet sammen og knyttet til stambogsdiget ved en fælles metrisk form, de trokæiske firfodsvers. De tre digte hænger sammen som en slags typegalleri.

»Yngling og Olding« er symmetrisk opbygget i den forstand, at de første 5 af digtets 11 strofer karakteriserer en yngling, og de sidste 5 strofer en olding. Strofe 6 henvender sig direkte og advarende til ynglingen: hans begejstrede omgang med nutidens mange muligheder, som var hans styrke, er også hans svaghed. Han bliver ældre. De følgende strofer bogfører yderligere symmetrisk tabene i et voksenliv, der har karakter af en støt tiltagende desillusionering. På gravens rand

kan han – uden at rødme – lade sig overtale til et nyt liv i det hinsides. Ingen helt overbevisende løsning for hverken yngling eller olding.

Også i sit billedsprog viser »Yngling og Olding« sin tætte forbindelse til de nævnte digte af Schack Staffeldt. Med sine substantivophobninger og abstrakte fremstillingsform kan begrebspoesi af denne art forekomme fremmedartet, og den afviger betragteligt fra den sanselige anskuelighed, som bliver normen efter Oehlenschlägers debut. Præromantik eller Sturm und Drang på dansk – hvad man end vil kalde 1790'erne, er stambogsdigtet et bidrag til karakteristikken af denne gærende periode i dansk litteratur.

Forløbet i stambogsdigtet er overskueligt: De forhåbninger til hvad tilværelsen skal bringe Ynglingen, er rettet mod fremtiden, mens Oldingen indkasserer skuffelserne. I digtets afsluttende strofer retter et nyt håb sig mod en anden tilværelse, et »andet Bliv«. Positionen er konventionelt kristen, men den er ikke helt tillidsvækkende – dels plagierer den det ungdommelige håb på baggrund af en altomfattende skuffelse, dels modtager Oldingen det nye tilbud om lindring uden så meget som at rødme.

Et af Schack Staffeldts bedre kendte digte, sonetten »Det dobbelte Bedrag« fra 1795, kan kaste lys over dette trefasede forløb. Sonetten er blevet kaldt syllogistisk i sin form på grund af gangen fra de præsenterende kvartetter til de konkluderende terzetter. »Det dobbelte Bedrag« (SD 1, s. 66) er på sin vis den helt rigtige form til at forløse stambogsdigtets idé. I »Det dobbelte Bedrag« er den eksistentielle problematik sat på kortform ved hjælp af personifikationer: Håbet mener at finde, hvad det søger – »meer end *nu* og *her*« – engang i fremtiden og håber det bedste. Men tiden går, og fremtiden holder ikke, hvad den lovede. Heri består det første bedrag. Skuffelsen bliver imidlertid dobbelt så stor, da den personificerede Erindring tager Håbets pensel og henlægger et skønmaleri af altings opfyldelse – »Haabphantomets idealske Mage« – i en fortid, som er definitivt forbi.

»Det dobbelte Bedrag« orienterer sig med Erik A. Niensens ord alene »ud fra det jordiske, hvis væsen bestemmes som værende skuffelse« og konkluderer, at digtet snarere er »en aflægger af sentimentalismen end i familie med romantikkens platoniske anskuelser« (*Den erindrende Faun*, 1968, s. 30). Den konklusion skal ikke modsiges her, men udbygges i lyset af de to berørte digte. 1790'ernes sentimentalisme omfatter ganske usentimentale undersøgelser som Schack Staffeldts af håbets grundstruktur. Sonetten radikaliserer perspektivet i stambogsdigtet.

»Yngling og Olding« har været kendt siden 1978, hvor nu fhv. overarkivar ved Rigsarkivet Vello Helk nævner det s. 140 i »Stambøger fra tiden før 1800 i Rigsarkivet« i *Festskrift til Johan Hvidtfeldt på halvfyrdårsdagen 12. december 1978*. Digtet er desuden omtalt i Vello Helks afsnit om »digteriske præstationer« i *Stambogsskikken i det danske monarki indtil 1800*, 2001, s. 95. Udgiveren af Schack Staffeldts samlede digte har imidlertid ikke været opmærksom på digtet, før fhv. arkivmedhjælper ved Rigsarkivet Jens Sørensen henvendte sig. Han skal derfor takkes kollegialt. Wolf Frederik Engelbreths stambog har siden 1930

befundet sig i Rigsarkivet, privatarkiv nr. 5363, som en gave fra professor Kristian Rørdam.

Henrik Blicher

Grottesangen i Johannes V. Jensens og Viktor Rydbergs regi

The authors Viktor Rydberg from Sweden and Johannes V. Jensen from Denmark both recreated *Grottasqng* from Snorri's *Edda*, Rydberg in 1891 and Jensen both in *Kongens Fald* (1900-01) and *Digte 1906*. Remarkably, it is the proclaimed idealist Rydberg who uses the original as a means to social criticism, whereas Jensen, the materialist, in a much more abstract manner points out how the work of the singing maidens Fenja and Menja ends up as a hymn to decline and fall. The article argues that whereas Rydberg calls for compassion and love among people, Jensen pays tribute to a mythical order.

I 1891 udgiver Viktor Rydberg sin anden digtsamling, *Dikter*. Små ti år senere udsender Johannes V. Jensen romanen *Kongens Fald*. Fælles for de to værker er at der indgår en kunstnerisk fri modernisering af samme urtekst, nemlig det islandske digt »Grottasqng«, der optræder i Snorres Edda. De to tekster er ganske forskellige, og der er ikke noget der tyder på at Johannes V. Jensen kendte til den svenske variant, da han skrev det næstsidste kapitel, »Grotte«, i sin roman. I lettere bearbejdet og forkortet form indlemmer forfatteren et par år efter prosastykket i *Digte 1906* med titlen »Grottesangen«. Et efterspil fulgte i 1942, hvor Johannes V. Jensen i bogen *Kvinden i Sagatiden* i en note i et kapitel om netop Grottesangen lettere kryptisk angiver »Efter at dette var skrevet har jeg bragt i Erfaring at Viktor Rydberg var klar over det og har udviklet Tanken i sit digt »Den nya Grottesången«« (s. 146).

Den tanke som Rydberg har haft er muligheden for at formulere en samtidig social kritik via Eddaforlægget, en mulighed som ikke findes hos Jensen selv. Det er en af de afgørende forskelle i de to skandinaviske grottesange fra udgangen af det 19. århundrede. Selv om begge forfattere er store navne i de respektive lande er der imidlertid ikke blevet dvælet ved det påfaldende motiviske sammenfald. Viktor Rydberg er ved at gå i glemmebogen i den svenske forskning, mens der fortsat publiceres studier i Johannes V. Jensens forfatterskab. Men koblingen mellem de to er ikke blevet kommenteret; jeg vil kort råde bod herpå.

Der er et par interessante fællestræk mellem de to – og flere evidente forskelle. De havde i lange perioder en tæt forbindelse til den journalistiske verden, ligesom de skrev spektakulære føljetoner og knyttede an til den historiske roman. De hav-